

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ İLE AVUSTURYA ARASINDAKİ TİCARET ANTLAŞMALARI VE YAŞANAN DEĞİŞİMLER (1718-1791)*

Uğur KURTARAN¹

Atıf/©: Kurtaran, Uğur (2016). XVII. Yüzyılda Osmanlık Devleti İle Avusturya Arasındaki Ticaret Antlaşmaları ve Yaşanan Değişimler (1718-1791), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 2, Aralık 2016, ss. 743-770

Özet: 1526 Mohaç Meydan Muharebesi ile başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin başlarında Avusturya'ya karşı daha güçlü olan Osmanlı Devleti bu durumu diplomatik ve ekonomik alanlara da yansıttı. Ancak XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü sona ererken, XVIII. yüzyılda ise daha ziyade Avusturya'nın üstün olduğu yeni bir süreç başladı. Yeni yüzyılda Avusturya bu üstünlüğünü diplomatik ve ekonomik alana taşıdı. Nitekim XVIII. yüzyılda taraflar arasında yapılan antlaşmalara ticaret ile ilgili maddeler ilave ettiren Avusturya, Osmanlı Devleti üzerindeki ticarî etkinliğini arttırdı. Bu maddeler taraflar arasında XVIII. yüzyıldaki ticari ilişkilerin nasıl olacağı ile ilgili olup, daha ziyade Avusturya'nın lehine hukukî düzenlemeleri içermektedir. Çalışmada bu antlaşma maddelerinin özellikleri, uygulanması ile ilgili karşılıklı çıkan problemler, taraflar arasındaki ticaretin temel unsurları gibi iki ülke arasındaki ticari faaliyetler üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Avusturya, ticaret, XVIII. yüzyıl, diplomasi.

Makale Geliş Tarihi: 16.03.2016/ Makale Kabul Tarihi: 10.10.2016

* Bu makale International Conference on the Changing World and Social Research 1, 25-28 Ağustos 2015, Vienna-Austria sempozyumunda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir

1 Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, e-posta: www.ukrtrm@hotmail.com

Commercial Agreements And Changes Lived Through Between The Ottoman Empire And Austria In The XVIIth Century

Citation/©: Kurtaran, Uğur (2016). *Commercial Agreements And Changes Lived Through Between The Ottoman Empire And Austria In The XVIIth Century*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 9, Issue 2, December 2016, pp. 743-770

Abstract: At the beginning of Ottoman-Austrian relations that started with The Mohacs War which took place in 1526, Ottoman Empire that was much more powerful than Austria also reflected this situation to the diplomatic and economical areas. But in the XVIIth century the predominance of the Ottoman Empire came to an end and in the XVIIIth century a new period during which Austria was more powerful started. In the new century, Austria reflected this predominance to the diplomatic and economical areas. Hence, Austria which included additional articles relating with commerce to the agreements made between the parties in the XVIIIth century, enhanced its commercial influence over the Ottoman Empire. These articles were related with how the commercial relations would be carried out in the XVIIIth century and mostly included legal arrangements that were in favor of Austria. During this study, commercial activities between the two countries including specifications relating with the articles of the contract, problems arising as relating with their applications, and basic principals of trade between the parties have been emphasized.

Keywords: Ottoman, Austrian, trade, XVIIIth century, diplomacy.

I. GİRİŞ

Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1526) başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde XVIII. yüzyıla kadar genel üstünlük Osmanlı Devleti'ne aittir².

2 Osmanlı-Avusturya ilişkileri ile ilgili mevcut literatürde bulunan çalışmaların bazıları için bkz: Karl A. Roider, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, New Jersey 1982; Fahri Çeliker, *Avusturya'nın Ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi*, TTK. Ktph. t.y; Rifa'at Ali Abou El Haj, *The Reisülküttab And Ottoman Diplomacy At Karlowitz*, Princeton University 1963; Aynı Müellif, "Ottoman Diplomacy at Karlowitz", *Journal of The American Oriental Society*, LXXXVII, 1967, s. 498-512; Charles Ingro, "The Habsburg-Ottoman Wars And The Modern World", *The Peace of Passorowitz 1718*, (Ed: Charles Ingro-Nikola Samardzic-Jovan Pesalj), Indiana 2011, s. 3-9; Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti İle Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türkler*, C. 9, (Ed: Güler Eren), Ankara 2002, s. 555-566; Aynı Müellif, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 32, Ankara 1992, s. 23-54; Nurgül Bozkurt, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XII, İzmir 1997, s. 184-194; Aynı Müellif, *1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994; Aynı Müellif, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 1999; Numan Elibol, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003; A. Zeki İzgüer,

Ancak 1699 tarihinde imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Avusturya karşısındaki üstünlüğünü büyük oranda kaybetti. Ardından 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'yla yaşadığı büyük kayıpların yanı sıra, Avusturya ile ticarî ilişkilerin nasıl gerçekleştirileceğine dair bir anlaşma imzaladı. Çalışmamız bu antlaşmayla başlayan yeni süreçte taraflar arasında yaşanan siyasî ve askerî gelişmelerin ticarî alana nasıl yansındığını ortaya çıkarmayı planlamaktadır. Bu noktada araştırmanın temel amacı döneme ait arşiv belgeleri üzerinden iki devlet arasındaki ticarî ilişkilerin antlaşmalar yoluyla geçirdiği değişim ve dönüşümlerin tespitini yapmaktır. Nitekim Avusturya Osmanlı Devleti'nin Batı'daki en önemli rakiplerinden birisidir ve iki devlet arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında ticarî alandaki gelişmelerin bilinmesi oldukça önem arz etmektedir. Araştırmamızın hipotezi de buradan ortaya çıkmış olup çalışmada Osmanlı-Avusturya ticarî ilişkilerinde değişim noktalarının neler olduğu, taraflar arasında yapılan antlaşmalarda ticaret ile ilgili başlıca maddeler ile bu maddelerin iki devlet arasındaki ticarî ilişkileri nasıl etkilediği gibi sorulara cevaplar verilmiştir. Yine çalışmada cevabı aranan sorulardan biri de XVIII. yüzyılda her iki devletin dış ticaretinde yaşanan değişimlerin Osmanlı-Avusturya ticaretini ne şekilde etkilediğidir. Burada değişimin olumlu ya da olumsuz etkileri ile ticarete konu olan metaların değişip değişmediği sorularına cevaplar verilmiştir. Son olarak çalışmada döneme ait arşiv verileri üzerinden somut örnekler yoluyla iki devlet arasındaki ticarî ilişkilerin tespit edilmesi ve bu ilişkilerin Osmanlı ve Avusturya ekonomisi üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Tüm bu tespit ve değerlendirmeler için başta döneme ait Osmanlı arşiv belgeleri olmak üzere, ikincil araştırma ve inceleme eserlerinden istifade edilmiştir.

II. XVIII. YÜZYILA KADAR OSMANLI DEVLETİ İLE AVUSTURYA ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

Ticaret, başka bir belde ya da ülkeden getirdiklerini satan veya satmak amacıyla götüren tüccarın yaptığı iş anlamına gelir. Ancak devletlerarası ticarî ilişkilerin gerçekleşmesi için öncelikle ticarî imtiyazları içeren antlaşmaların imzalanması gerekmektedir (Bozkurt: 2000: 114). Osmanlı Devleti de

“Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya'ya Verilen Ticarî İmtiyazlara Dair”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 59, 1989, s. 75-86; Hakan Karagöz, 1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2008; İlber Ortaylı, “1727 Osmanlı-Avusturya Seyrüsefain Sözleşmesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. XXVIII, No:3-4, 1975, s. 97-109; Aynı Müellif, “Osmanlı-Avusturya Ticarî Diplomatik İlişkileri (1740-1780) ve Yapısal Değişimler”, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler, I, Ankara 2000; Uğur Kurtaran, Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791), Kahramanmaraş 2009.

kuruluşundan itibaren kimi zamanlarda bir lütuf, kimi zamanlarda ise bir bağış şeklinde siyasî ve ekonomik durumunu güçlendirmek için ticarî ilişkilerde bulunduğu devletlere imtiyazlar vermiştir (Kütükoğlu, 1999: 330). Hükümdar tarafından bir ferman, irade veya antlaşma yoluyla verilen bu imtiyazlara kapitülasyon³(Nebioğlu, 1986:1; Turan, 1990: 13) adı verilmektedir (Pamir, 2002: 80; Bozkurt, 1997: 184). Tarihi anlamıyla kapitülasyon kelimesi, bir ülke tebaasının başka bir ülkeden elde ettiği daha ziyade ticarî haklar için kullanılmaktadır (Koçu, 1934: 402; Pakalın, 1993: 178).

Osmanlı Devleti tarafından ilk kapitülasyon 1365 yılında Ragusa Cumhuriyeti'ne, ardından 1387 yılında Ceneviz Devleti'ne verildi (Nebioğlu,1986:1)⁴. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1535 tarihinde Fransa'ya imtiyaz tanındı (İnalçık, 2000: 248; Bozkurt, 1997: 184). Ardından 1567 yılında Avusturya'ya (İbreç, 1989: 117; Ficthtner, 2009: 309), 1579 ve 1597 yıllarında İngiltere'ye, 1612 yılında ise Hollanda'ya ticarî imtiyazlar verildi (Bozkurt, 1997: 185).

1567 yılında Osmanlı Devleti'nden ilk ticarî imtiyazları elde eden Avusturya, 1615 yılına kadar Fransız bayrağı altında ticarî faaliyetlerini devam ettirdi (Bozkurt: 2000: 114). Ardından Zitvatorok Antlaşması'(1606)nın temdidi niteliğindeki 1615⁵ ve 1617 yılında verilen imtiyaz fermanları ile Avusturya tüccarlarına önemli Doğu Akdeniz limanlarında konsolosluk açma hakkı verildi (Bozkurt: 2000: 114-115). Yine Zitvatorok Antlaşması'nın temdidi niteliğindeki 1628 tarihli antlaşmanın 8. inci maddesi (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr 57/1:11) de Osmanlı-Avusturya ticarî ilişkileri ile ilgili olup Avusturya tüccarlarına güvenli bir şekilde ticaret olanağı sağladı (Çeliker, t.y:31).

1665 yılında aldığı iki ferman ile Katolik din adamlarının serbest görev yapmalarını sağlayan Avusturya, aynı zamanda Tuna Nehri üzerinden ticarî faaliyetler başlattı. Avusturya'nın bu ticarî faaliyetleri oldukça zayıf olup, Rusçuk'tan öteye gidemese de 1667 yılında ilk Levant (Akdeniz) Ticaret Kumpanyasını kurmalarını sağladı (Mantran, 1990: 173-174; Tafla, 1994: 29).

3 Kapitülasyon sözcüğü köken olarak "caput, capitulum" dan kelimesinden türetilmiş olup Latince "capitulatio" dan gelir ve "başlıklara, bölümlere ayrılmış vesika" ya da "karşılıklı ortaya konulmuş devletlerarası bir antlaşma" anlamına gelir, (Fraşerli, 2008: 17); Ancak bir kısım yazarlar kelimenin İtalyanca "ittifak" ve "akt" anlamlarına gelen "capitulazione" dan geldiğini belirtmektedirler, bkz: (Halil Cemaleddin, vd. 1331: 168); Yine kelimenin kral veya kilise emirnamelerinin bir bölümü anlamına gelen Latince "capitulum" türemiş olan "Capitozione" kelimesine dayandığını belirten yazarlar da vardır, bkz: (Turan, 1990: 13).

4 Bu konuda Halil İnalçık, Osmanlı Devleti'nin ilk kapitülasyonu 1352 yılında Rumeli'ye geçtikten sonra, o sırada Venedik ile savaş halinde olan, Cenovalılara verdiğini, ancak bu metnin kayıp olduğunu ve 7 Haziran 1387 yılına ait bir ahitnamenin bulunduğunu belirtmektedir, bkz: (İnalçık, 2008: 66; Aynı Müellif, 2000: 193).

5 1615 tarihli antlaşmanın 9. ve 10. maddeleri ticaret ile ilgili olup, bunlar için bkz: (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 10-11; Muahedat Mecmuası, 1276: 75-76),

1683 yılında taraflar arasında başlayan savaşlarda ticarî ilişkiler yeniden dururken, 16 yıl sonra 26 Ocak 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile yeni bir ivme kazandı. Antlaşmayla Avusturya karşısındaki siyasî ve askerî üstünlüğünü kaybeden (Çeliker, t.y:34) Osmanlı Devleti, antlaşmanın 14. maddesinde (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 25-28) her iki tarafın tüccarlarının da daha önceden verilen ahitnameye göre hareket etmelerini kabul etti. Ancak her ne kadar antlaşmada karşılıklı haklar kabul edilmiş olsa da, Avusturya diğer Batılı devletler gibi verilen imtiyazlardan iyi istifade etti. Nitekim Avusturya Devleti'nin tüccarları XVIII. yüzyılda çok daha geniş haklar elde edecekleri Pasarofça Antlaşması'na kadar ticarî faaliyetlerini kendilerine tanınan birçok imkânı kullanarak devam ettirdiler (Bağış, 1983: 12; Bozkurt, 1997: 185-186).

III. XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ İLE AVUSTURYA ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

XV. ve XVI. yüzyıllarda gücünün zirvesinde olan Osmanlılar, XVII. yüzyıldan itibaren bu güç ve otoritesini kaybederken, XVIII. yüzyıla gelindiğinde siyasî ve askerî alandaki başarısızlıklar diğer alanlarda da kendini göstermeye başladı. Bu çerçevede daha önceki dönemlerde kapitülasyonlar aracılığıyla ticaretini canlı tutan Osmanlı Devleti'nde yeni yüzyılda yaşadığı kayıpların yanı sıra coğrafi keşifler ile ticaretin yön değiştirmesi ticaretini de olumsuz yönde etkilemeye başladı. Bu durum XVIII. yüzyılda Osmanlı dış ticaretinde çok önemli değişikliklerin ortaya çıkmasına neden oldu (Küçükkalay vd. 2003:152). Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin dış ticareti büyük ölçüde Batı'ya yönelirken (Genç, 2005: 262), eski ticaret merkezleri önemini kaybetmeye başladı (Elibol, 2003:2). Bu konuda Karpat, Osmanlı Devleti'nde Batı'ya karşı yaşanan bu dönüşümün daha XVII. yüzyıldan itibaren oluştuğunu belirtmektedir (Karpat,2002: 395). Yine XVIII. yüzyılda Avrupa devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ticarî ilişkilerdeki malların içeriğinde değişimler meydana geldi. Bu durumu Bab-ı Âli'nin Batı'ya karşı izlediği başarılı ticaret politikaları ve üretim tekniğine bağlamak mümkündür. Bu sayede başta tekstil olmak üzere önemli sanayi dallarında gelişme gösteren Batı'ya hammadde kaynağı temin edilirken, karşılığında ise mamul maddeler alınmaya başlandı (Elibol, 2005: 62-62). Nitekim Avrupalı devletlerin bu dönemde Osmanlı Devleti'nden en fazla ithal ettiği ürünler pamuk, yün ve ipek gibi maddelerdir. Osmanlı ise yüzyılın başlarında kumaş, iplik ve hammadde şeklinde ürünler ithal ederken, yüzyılın sonlarında ise sadece hammadde aldı (Pamuk, 2014: 163; Elibol,

2005: 63). Yeni yüzyılda Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında ticarete konu olan başlıca mallar ise, Makedonya pamuğu, tütün, yün, deri ve post gibi maddelerdir (Elibol, 1996: 87-88). Bunun yanı sıra bu yüzyılda Batı'nın yeni ticaret yollarına hâkim olması Osmanlı Devleti'nin yabancı devletler ile olan dış ticaretteki etkinliğini zayıflattı (Karta, 2013: 163). Bu durum Osmanlı Devleti'nin dış ticaretinin Batı'ya yönelmesine karşılık, Batı devletlerinin toplam ticaret hacmindeki Osmanlı ticaretinin düşmesinde neden oldu (Mcgowan, 1994:729). Elibol, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Avrupa arasındaki toplam ticaret hacminin tahminen 40 milyon kuruş olduğunu ifade etmektedir (Elibol, 1996: 55). Ortaylı ise bu dönemde ticarete artış gösteren tek ülkenin Avusturya olduğunu belirtmektedir (Ortaylı 1987: 83-84). Bu durumu iki devlet arasındaki siyasî ve askerî ilişkilere bağlamak mümkündür. Nitekim bu yüzyıllarda Osmanlı'nın Batı'da en çok mücadeleye ettiği devletlerden birisi Avusturya'dır. Yine XVIII. yüzyıl Avrupalı tüccarlar Osmanlı dış ticaretinde önemli hale gelirken, Osmanlı topraklarında daha etkili olmaya başladılar (Elibol, 2005: 61). Bunun sonucunda yeni yüzyılda Osmanlı Devleti'nin uluslararası ticaretinde Batı'nın üstünlüğü belirginleşmeye başladı. Bu üstünlüğün temel sebebi; Batı'da hükümetler tarafından desteklenen merkantilist bir kapitalizmin gelişmesidir. Bu durumda dış satımlar zorunlu hale gelirken, Batılı devletler Osmanlı ülkesinde kurdukları kumpanyalar aracılığı ile etkinliklerini arttırıyorlardı. Ayrıca verilen kapitülasyonlar, Batılı tüccarların yararına çok geniş ölçüde işletiliyordu (Mantran, 1987:164). Yeni dönemde Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında yapılan ticaretle ilgili sözleşmelerde Avrupalı tüccarların lehine yapılan düzenlemeler, Avusturya ile ilgili antlaşmalarda da kendini gösterdi (Karta, 2013: 163). Nitekim II. Viyana Kuşatması (1683) ve sonrasında yaşanan savaşlar taraflar arasındaki ticarî ilişkileri durma noktasına getirmişti. Her iki devletin de birbirine yasaklar koyduğu bu sürecin ardından barış antlaşmasının imzalanması ile aradaki ticarî münasebetler kısmen geri başladı. XVIII. yüzyılda Avusturya'da yaşanan siyasî gelişmeler, korumacı ve devletçi ticaret politikaları ve sanayileşme çabaları Avusturya'yı Osmanlı topraklarına çekti. Buna göre Avusturya Osmanlı topraklarına yönelik yoğun ticarî faaliyetler içerisinde olan diğer Avrupalı devletlerin arasında kendine yer edinmeye çalıştı (Elibol, 2003: III). Bu süreçte ticarî faaliyetleri geliştirmek için barış antlaşmalarının dışında ticaret antlaşmaları da yapmak zorunda kaldılar (Bozkurt, 1997: 188). Avusturya'nın temel amacı; antlaşmalar yoluyla aradaki ticarî faaliyetleri deniz üzerinden Adriyatik'e, kara ve nehir yoluyla da Tuna üzerine çekmek idi. Avusturya'nın bu politikası ilk başlarda başarılı olamasa da, yüzyılın sonlarına doğru Tuna nehri ve Adriyatik kıyıları daha etkin kullanılabilir hale

gelerek, Avusturya'nın Osmanlı ticarî hayatındaki etkisinin artmasını sağladı (Elibol, 2003: III). Ayrıca Avusturya XVIII. yüzyılda yaptığı bu antlaşmalar ile Osmanlı-Avusturya arasında faaliyet gösteren tacirlerin hukukî statüsü ve faaliyet alanlarını düzenledi (Elibol, 2003: 26).

A.1718-1739 Arası Osmanlı-Avusturya Ticari İlişkileri

1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra kaybettiği yerleri geri almak için harekete geçen Osmanlı Devleti Rusya karşısında önemli bir askerî başarı kazandı. Ardından 1711 yılında Rusya ile imzaladığı Prut Antlaşması'yla Ruslara 1700 İstanbul Antlaşması ile verilen hakları geri aldı (Quataert, 2001: 77; Kurtaran, 2009: 161). Bu durumdan cesaret alan Osmanlı yetkilileri 1715 yılında Mora ve Dalmaçya'yı geri almak için Venedik'e savaş açtı (Samardzic, 2011: 13). Ancak Avusturya'nın Venedik ile birleşmesi sonucunda 1716'da Petervaradin'de alınan ağır yenilgi sonrasında taraflar arasında 21 Temmuz 1718 yılında Pasarofça Antlaşması imzalandı (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:55-61; Tukin, 1964: 514-523; Ingraio, 2011: 3; Itzkowitz, 1999: 522; Yalçınkaya, 2002: 71) 20 maddeden oluşan antlaşma ile Osmanlı Devleti Venedik'e Karlofça'da verdiği yerleri geri almakla birlikte Belgrad gibi çok önemli bir bölgeyi Avusturya'ya bırakmak zorunda kaldı (Dursun, 1991: 175).

Ayrıca antlaşmanın 13. maddesi (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:60; 108-109; Erim, 1953: 67-68) ile iki ülke arasında savaşlar sebebiyle duran ticarî ilişkiler yeniden başladı. Buna göre; daha önceki verilen antlaşmalarda olduğu gibi her iki tarafın tüccarlarının serbest ve güvenli bir şekilde ticaret yapabilecekleri ve Avusturya bayrağı olmak şartıyla Avusturya'ya bağlı olan memleketlerde yaşayan tüccarların tanınan imtiyazlardan faydalanabileceği kabul edildi. Bunun yanı sıra Avusturya Devleti, tüccarlarının işlerini görmek üzere Osmanlı ülkesinde konsolosluklar kurabilecek ve bu hususlar Cezayir, Tunus ve Trablus ocaklarında geçerli olacaktı. Görüldüğü üzere ticaretle ilgili bu madde ile Osmanlı Devleti bazı tavizler vermek zorunda kaldı. Ayrıca antlaşmayla Avusturya'ya daha önce, ilk kez 1615 tarihinde verilen ticarî imtiyazların benzeri bazı haklar verildi. Yine daha önceki imtiyazlardan farklı olarak Avusturya'ya Osmanlı topraklarında konsolosluk açma hakkı tanındı. Bu haklar Avusturya'nın Osmanlı ticaretindeki yerini artırırken Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkiledi. Bu olumsuz durumun yaşanmasındaki temel etken Osmanlı Devleti'nin Petervaradin'de aldığı ağır yenilgidir. Nitekim görüldüğü üzere siyasi ve askeri gelişmeler diplomatik alana yansımakta, diplomatik üstünlük durumu da taraflar arasındaki ekonomik ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir.

Avusturya Pasarofça ile ticarî haklarını korumakla birlikte asıl önemli gelişme antlaşmadan 6 gün sonra (27 Temmuz 1718) taraflar arasında imzalanan Pasarofça Ticaret Antlaşması'yla yaşandı (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 63-67). Yeni antlaşma ile Avusturya daha önce elde ettiği ticarî imtiyazlardan çok daha fazlasını elde etti (Karpas 2002: 395). Öğleki Batı literatüründe bu ticaret antlaşması, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir (Heppner-Schanes, 2011:53). Antlaşmayla Avusturya ticaret gemilerinin Karadeniz'de serbestçe ticaret yapabilmeleri, Nemçe tüccarlarının getirdikleri ve götürdükleri emtiadan %3 gibi cüzi bir gümrük resmi alınması ve bunun dışında cizye, avaid ve masdariye gibi vergilerin alınmaması (3. madde) kararlaştırıldı. Avusturyalı tüccarların ülke içerisinde rahatça dolaşmaları ve mallarını rahatça satmaları ve satın aldıkları emtia ve eşyayı kendi ülkelerine götürebilmeleri (4. madde) kabul edildi. Yine Avusturya tüccarları için konsolos ve tercüman sağlanması ve tüccarlar arasındaki davalara İstanbul'daki mahkemelerde bakılacağı (5. madde), Avusturya ticaret gemilerinin Osmanlı iskelelerinde istedikleri kadar kalabileceği (6.madde) batan Avusturya ticaret gemilerinin eşya ve iaşelerinin Avusturya konsoloslarına teslim edileceği (7. madde) belirtildi. Diğer maddelerde ise ticaret gemilerinin güvenliğinin sağlanacağı (13. madde) İstanbul'a gelen Avusturya tüccarlarına eşyalarını koymaları için bir han tahsis edileceği (14. madde) ve Avusturya tüccarlarının hiçbir şekilde İslamiyet'e geçmeleri için zorlanmayacakları (16. madde) ifade edilmektedir. Ayrıca hukukî açıdan Avusturya tüccarlarının teminatının sağlandığı antlaşmanın 17. maddesine göre, elinde Avusturya İmparatoru'nun patentası bulunan bir tüccar esir edilirse hemen serbest bırakılacaktı (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 63-67). Görüldüğü gibi Avusturya yaptığı bu antlaşmayla Osmanlı Devleti üzerindeki ticarî imtiyazlarını çok üst bir düzeye çıkardı. Nitekim Mantran Avusturya'nın bu ticaret antlaşması ile diğer bazı Avrupalı devletler gibi kapitülasyonlardan çok fazla istifade etme imkânı sağladığını belirtmektedir (Mantran, 1990: 173-174). Yine Elibol, Avusturya'nın 1720-1800 yılları arasında Teselya'da yaptığı ihracatın üç katına çıktığını belirtmektedir (Elibol, 1996: 48). Antlaşmayla Avusturya'ya doğu ticaretinde o tarihe kadar Venedik'in elinde bulunan haklar verilirken, Avusturya Osmanlı topraklarında serbest ticaret yapma hakkı elde etti. Bunun sonucunda Avusturya Devleti'ne bağlı bütün memleketler Osmanlı ülkesi içerisinde oldukça geniş bir şekilde ticaret serbestliği elde ettiler. Antlaşma esaslarına göre barut ve askerî malzemeler dışında bütün yasak olmayan madde ve eşyaların alım satımını hiçbir sorunla karşılaşmadan yapabilecek olan Avusturya, gümrük resmi olarak sadece %3 gibi cüzi bir miktar ödeyecekti (Bozkurt, 2000: 1117). Kurdakul, Avusturyalılara tanınan bu hakların XVI ve XVII. yüzyılda Fransızlara

tanınan kapitülasyon haklarının Avusturya ve ona tabi olan ülkeler için uygulanması şeklinde olduğunu ifade etmektedir (Kurdakul 1981: 41-83). İnalçık ise Avusturya'ya verilen bu kapitülasyonlarda hiçbir yemin ifadesinin bulunmadığını ve verilen imtiyazlar ile Avusturya ile olan ticaretin Tuna, Trieste ve Venedik üzerinden arttığını ifade etmektedir (İnalçık, 2003: 70). Güçer'e göre yeni antlaşma ile verilen imtiyazlar, karşılıklı haklar ve ticarî ilişkileri geliştirmekten ziyade zorla verilen imtiyazlar şeklindedir (Güçer, 1987: 65-66). Yeni durumda Osmanlı ülkesinde ticaret yapan İngiltere, Fransa gibi devletlerin yanında Avusturyalıların ortaya çıktığı söylenebilir. Tüm bu sonuçlar Avusturyalı tüccarların Osmanlı ülkesinde daha sık ticaret faaliyetler kurmalarını ve ticaret hacmini arttırmalarını sağladı. Nitekim döneme ait defterlerde Avusturyalı tüccarların ticaret amacıyla Osmanlı ülkesine geldiğini, kendi ülkelerinden satmak amacıyla çeşitli malları getirdikleri ve ihtiyaç duydukları malları satın aldıkları görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr 57/1:69). Buradaki kayıtlarda her iki devletin tüccarlarının da karşılıklı olarak ticaret eşyalarını alıp-sattıkları ve bunun için gerek deniz yolu, gerekse nehir yolunu kullandıkları anlaşılmaktadır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 70). Örneğin 1719 Ağustos'unda Nemçe tüccarlarından Gorhi Karadis ve Şerig Nemate adlı tacirler Tuna Nehri üzerinden gemiler ile naklettikleri billuru, Vidin gümrüğüne getirmişlerdir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 67). Yine aynı defterde Avusturya büyükelçisi Ceneral Azok Dö Virmond'un Avusturya Kapı Kethüdası'nın yanındaki tercüman Maderos'un ölmesi sebebiyle, yerine Nikolas'ın tercüman olarak görevlendirilmesi konusundaki talebi Bab-1 Âli tarafından kabul edildiği görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr 57/1:69). Benzer bir örnekte Nemçe büyükelçisi tarafından iki taraf arasında yapılan ahidname şartlarına uygun bir şekilde Sakız Adası'na gelip giden Avusturya reayasının işlerinin görülmesi için buraya bir tercüman talebi bulunmaktadır. Bab-1 Âli, büyükelçinin talebi doğrultusunda Sakız Adası'na tercüman olarak, Vençeço Muriti Veledi Kirumi'yi atayarak, tercüman ve çocuklarının her türlü vergiden muaf olduğunu bildirmiştir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:73). Bununla ilgili Sakız Kadısı'na gönderilen hükümle Vençeço'nun kendisine verilen berat-ı şerifle tercüman olarak tayin edildiği bildirilmiştir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:73). Burada dikkat çeken önemli bir husus da adı geçen büyükelçinin ihtiyacı için yedi bin medre⁶ şarabın elçinin konağına nakledildiği ve bunun için herhangi bir vergi talebinde bulunulmadığıdır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr 57/1:67). Bu durum taraflar arasında yapılan

6 Miktarı kullanıldığı bölgeye göre değişmekle birlikte on dört, on beş okka arasında değişen ve Osmanlı Devleti döneminde Rumeli'de şıra ve şarap gibi sulu şeylerin ölçümünde kullanılan bir ölçü birimidir (Sertoğlu, 1986: 214).

ahidnamede kabul edilen bir uygulamadır. Ayrıca 1718 Ahidnamesi ile ilgili verilen hakların uygulanması konusunda Devlet-i Aliyye'ye bağlı vali ve kadınlara gönderilen emirler aracılığıyla elinde Avusturya Devleti'ne ait patenta ve eda tezkeresi bulunan tüccarların tekrar gümrük talebi ile rencide edilmemesi istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 70). Örneğin İskenderiye sancağı mutasarrıfı ve Olgün kadısına gönderilen hükümlerde bölge halkının korsanlık faaliyetleri ile tüccar gemilerine zarar vermemeleri ve verenlerin şiddetle cezalandırılması istenmektedir. Yine belgenin devamında bu tür faaliyetler sonucunda zarar gören tacirlerin zararlarının karşılanması ve esir edilenler varsa hemen serbest bırakılması istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 68-69). Benzer bir örnek de Niş muhafızı ve Asitane'den Niş'e kadar ki tüm yerel yöneticilere hükümler gönderen Bab-ı Âli, Nemçe kapı kethüdası olan Dö Virlenfin arzuhalı doğrultusunda ticaret amacıyla Asitane'ye gelen Nemçe tüccarı Corkyo ve yanındaki üç hizmetkârına ahidname şartlarına göre davranılmasını istemektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:82). Ancak Avusturya büyükelçisi General Azok Dö Virmond tarafından Bab-ı Âli'ye gönderilen bir mektupta, bazı bölgelerde antlaşma şartlarına aykırı hareket edilerek Avusturya tüccar ve reayalarına baskı uygulandığı belirtilmektedir. Nitekim bununla ilgili olarak vezir-i azam, beylerbeyi, gümrük emini ve kadınlara gönderilen hükümlerde ahidname şartlarına uyulması istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 70). Benzer bir örnek de Nemçe kapı kethüdası olan Dö Virlenfin arzuhalinde görülmektedir. Ocak 1721 yılında Asitane'ye gelerek, oradan Yergögü'ne geçen Dimitriyo adlı Nemçe tüccarı ve iki hizmetkârının giydikleri kıyafetlere ve bindikleri atlara zarar verilmemesi ve ahidname şartlarına aykırı vergi talep edilmemesini isteyen kapı kethüdasının talebi üzerine ilgili bölgelerin yöneticilerine gönderilen hükümler ile uyarılar da bulunulmuştur (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:82).

Avusturya'ya tanınan bu haklar Avusturyalı tüccarların 27 Mayıs 1719 yılında Triseste, İstanbul ve Selanik'te şubeleri bulunan "Levant Avusturya Kumpanyası" adlı bir şirket kurmalarını sağladı (Mantran, 1987: 164; Tafla, 1994: 29). Bu kumpanya ilk kurulduğu yıllarda oldukça iyi iş yaptı. Nitekim incelediğimiz defterlerde birçok Avusturya vatandaşının ticaret yapmak amacıyla Osmanlı ülkesine geldiği görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr 57/1: 68-71). Örneğin Eylül 1719 tarihinde Avusturya reayasından Budiç tüccarına bağlı Poham adlı tüccarın Belgrad'dan ticaret yollarını kullanarak Asitane-i Saadet'e geldiği ve aynı yoldan tekrar Belgrad'a gittiği görülmektedir. Belge üzerindeki kayıtlarda tüccarın getirdiği ve giderken ülkesine götürdüğü malların içeriği ile ilgili herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, kendisinden eda tezkeresi alındıktan

sonra herhangi bir vergi talebiyle rencide edilmediği anlaşılmaktadır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 70). Yine aynı ay içerisinde Avusturya'ya bağlı Yorgiman adında bir tüccarın birtakım ticaret eşyasını (belgede isimleri belirtilmemiş) almak amacıyla önce Selânik'e ve oradan Dolyana ve daha sonra Belgrad'a geldiği Nemçe büyükelçisinin mektubundan anlaşılmaktadır. Mektubun devamında büyükelçi tüccarın belirtilen bölgelerden aldığı ürünler için ahidname şartlarına göre %3 gümrük vergisi ile sadece bir yerde eda tezkeresi alınması istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 68). Başka bir örnekte ise Avusturya reayasından ve Budin tacirlerinden Yahoş adlı tüccarın ticaret amacıyla İstanbul'a geldiği ve yanındaki bir müste'men hizmetkârıyla birlikte Belgrad üzerinden geri döndüğü görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 71). Yine belgelerden anlaşıldığına göre Osmanlı ülkesine gelen Avusturyalı tacirler deniz, nehir ve kara yolu gibi her yolu kullanmışlardır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 71, 74, 89). Örneğin Avusturya'ya bağlı tüccar kaptanlarından birinin (belgede ismi yazılmamış) gemisiyle Kıbrıs Adası'na geldiği bununla ilgili Lefkoşe mollasına ve Kıbrıs Adası muhassılına yazılan hükümden anlaşılmaktadır. Hükümdede diğer örneklerde olduğu gibi yerel yöneticilerin Nemçe tüccar gemisine ve tüccarlarına sıkıntı çıkartmaması istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 71). Başka bir örnekte ise 1719 Ekim ayının sonlarına doğru kara yolu ile Erdel tarafından gelen Avusturya tacirlerinden İsak Musi adlı tüccarın tekrar aynı yolu kullanarak ülkesine döndüğü görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:72). Nitekim bununla ilgili Niş'ten Erdel'e kadar yol üzerinde bulunan yerel yöneticilere gönderilen hükümler ile Avusturya tüccarının belirtilen bölgelerden geçişinde ahidname kurallarına göre hareket edilmesi istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:72). Yine tacirlerin Osmanlı ülkesine satmak amacıyla getirdikleri ürünler hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, defterlerde genellikle billur, kap-kacak ve bakır gibi ürünlerden bahsedilmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr 57/1: 68-70). Bunların yanı sıra Avusturyalı tacirlerin Osmanlı ülkesinden götördükleri başlıca ürünler arasında sahtiyan, yün, pamuk, seccade, jenger bezi ve buğday bulunmaktadır (Bozkurt, 1997: 189-190). Elibol, 1719-1740 yılları arasında Avusturya'ya ihraç edilen başlıca ürünlerin bal, balmumu, sığır ve domuz olduğunu belirtmektedir (Elibol, 1996: 88). Bu yüzyılda Osmanlı ülkesi halen çok geniş bir alanı kapladığı için Avusturyalı tacirler ticarî ulaşım için farklı alternatifleri tercih edebiliyorlardı. Bu çerçevede kara yoluyla gelenler, alışverişlerini tamamladıktan sonra İstanbul'dan Siroz'a, oradan Niş üzerinden Nemçe'ye gidebildikleri gibi (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:71, 72, 73) Nemçe sınırlarından Bosna, Belgrad güzergâhı ile İstanbul, Yergöğü ve oradan Niğbolu'ya gidebiliyorlardı. Örneğin

bununla ilgili olarak Ekim 1719'da Bab-ı Âli'ye gelen Coroy Karos adlı Nemçeli tüccar ile yanındaki dört müste'menin Belgrad üzerinden geri döndükleri ve kendilerine herhangi bir sıkıntı çıkarılmaması hakkında Niş muhafızına yazılan hüküm bulunmaktadır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 72). Benzer bir hüküm de Bab-ı Âli'ye gelerek dönüş için Belgrad ve Niş tarafını kullanacak olan Budin tüccarından Dimidros Praško ve bir nefer müste'men hizmetkârı için Niş muhafızına gönderilmiştir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 72). Yine başka bir örnekte Dimitriyo ismindeki Nemçe tüccarının Erdel'den ticaret için Asitâne'ye geldiği ve geri dönüş için Yergöğü tarafını kullanacağından Niğbolu muhafızı ve Yergöğü'ne kadar ki tüm yerel beylere hükümler gönderilmiştir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:84). Nehir yolunu kullanan Nemçeli tacirler ise Eflak'tan aldıkları malları Tuna nehri üzerinden Viyana'ya götürüyorlardı (Bozkurt, 1997: 188-189). Örneğin 1722 yılında Mayaro Edvid, Çurçi ve Sekula ismindeki üç Nemçe tüccarı ile iki hizmetkârının İstanbul'dan aldıkları eşyaları gemi yoluyla Varna'ya naklettikleri ve oradan Tuna Nehri ile Avusturya'ya götürdükleri görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:86). Ayrıca Nemçeli tacirlerin daha çok Nisan-Ekim ayları arasında olmak üzere, Temmuz Ağustos ve bazen Aralık-Ocak ve Şubat ayları gibi kış aylarında da ticaret amacıyla Osmanlı ülkesine geldikleri görülmektedir. Gelen tacirlerin hukukî problemleri meydana geldiğinde ise antlaşma şartları gereğince kapı kethüdaları aracılığıyla meseleleri halledilirdi (BOA. AE. SMST. II. nr. 299/23872). Nitekim belirtilen tarihlerde Nemçe kapı kethüdası olarak faaliyet sürdüren Dö Virlenfin Nemçe tüccarlarının uğradıkları bölgelerde ahidname şartlarına göre muamelelere tabi olmasını istediği birçok arzuhalı Bab-ı Âli'ye gönderdiği görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:75-82). Örneğin bunlardan birinde Nemçe tüccarlarından Canbateste Veleđi Rosta adındaki tüccarın bir kıta sefinesiyle birlikte ticaret için getirdiği malları İzmir'de sattıktan sonra Venedik üzerinden ülkesine gitmesi için kendisine yardımcı olunması istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:82). Yine belgeler üzerinden Nemçe kapı kethüdasına da Nemçe büyükelçisi gibi ahidname şartlarınca beher medresi onar vukiyye olmak üzere senede bir defa yedi bin medre şarap verildiği görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:82). Avusturyalı tüccarların bu yüzyılda en sık kullandığı ticaret merkezlerinden birisi de Selânik olup buradan kara yolu ile önce Viyana, ardından Leipzig ve Hollanda'ya kadar gidebiliyorlardı (Elibol, 1996: 88). Avusturya tacirleri arasından kendilerine aman verilmiş olan müste'minler ise daha ziyade İstanbul'da Galata ve Pera semtlerinde ikâmet ederlerdi (Bozkurt, 1997: 190-191). Yine bu dönemde iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerde gerek Avusturya, gerekse Osmanlı tacirleri arasında çok farklı etnik ve dinî grupların

bulunduğu görülmektedir. Avusturya toprakları üzerinde faaliyet gösteren Osmanlı tüccarı hakkında fazla bilginiz olmamakla birlikte, daha çok Rumlar olmak üzere, Ermeni, Yahudi ve Müslümanların (Türkler) yer aldığı bilinmektedir (Elibol, 2003: 74). Bunların yanı sıra Ortaylı, Osmanlı topraklarından giderek Balkanlara yerleşen Sırp, Hırvat ve Bulgar asıllı tüccarların da ticarî ilişkilerde etkili olduklarını belirtmektedir (Ortaylı, 2000: 473).

Avusturyalı tacirler 1718 Ticaret Antlaşması ile elde ettikleri haklardan en iyi şekilde faydalanmışlar ve karşılaştıkları temel sorunları Avusturya kapı kethüdaları aracılığıyla halletmişlerdir (Bozkurt, 1997: 191-192). Nitekim Avusturya bu amaç için 1719 yılında Trieste limanının geliştirerek, Venedik'e karşı önemli hale getirtti. Bu şekilde Trieste, Feyuma İskeleyi ile birlikte serbest bir liman haline getirilerek Avusturya ticaretinin gelişmesinde çok etkin rol oynadı (Ortaylı, 1981: 198). Örneğin Mart 1721 yılında Nemçe'den deniz yoluyla Feyuma İskeleyi'ne gelen Nemçe tacirlerinden Canbateste Veledi Rosta'nın oradan İzmir iskeleyine gelerek, mallarını sattığı ve sonra Venedik Körfezi üzerinden ülkesine döndüğü görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:82).

Döneme ait belgelerde herhangi bir haksızlığa uğrayan Avusturya tacirlerinin divân-ı hümâyûna başvurarak haklarını arayabildiği görülmektedir (BOA. C. HR. nr. 174/8655). Örneğin 20-30 Ocak 1720 tarihinde Avusturya tacirlerinden Orlando ve İstefan Eseh adlı tacirler Feyurre şehrinden iki küçük gemiyle Venedik Körfezi'ne giderken Olgün korsanlarının saldırısına uğradı. Bu durum üzerine Avusturya büyükelçisinin durumu Bab-ı Âli'ye iletmesi sonucunda ahidname şartlarıncı tüccarların zapt edilen eşyaları kendilerine verilirken, bu korsanların cezalandırılması için İskenderiye sancağı mutasarrıfı ve Olgün kadısına emirler gönderildi (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 75). Yine Osmanlı sınırları içerisinde bu tür haksızlıklara uğrayan Avusturya tüccarının hakları Nemçe kapı kethüdaları tarafından aranıyordu. Örneğin 1719 Aralık'ında Bab-ı Âli'ye bir arzuhal gönderen Avusturya kapı kethüdası Dö Nirlenf, Nemçe tacirlerinden Mair Veled-i David adlı bir Yahudi ile oğlundan Bergos'da ahidname şartlarına aykırı olarak cizye vergisi alındığını bildirmektedir. Metnin devamında tacirlerden alınan cizyenin iadesi istenirken, hemen harekete geçen Bab-ı Âli Bergos kadısına gönderdiği hükümler ile gerekenlerin yapılmasını sağladı (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1: 79). Ayrıca Osmanlı padişahları bu tür durumların önüne geçebilmek amacıyla sık sık fermanlar yayınlamışlardır (BOA. AE. SABH.I. nr. 326/22248). Getirilen önlemler arasında malların gümrük resimlerinin ahidname şartlarıncı alınması, İstanbul dışında mallarını satmak isteyen

Nemçe tacirlerinden %3'den fazla gümrük resmi talep edilmemesi (BOA. AE. SABH. I. nr. 362/25280) ile toprak bastı parası olarak bilinen üç yüz akçe selâmet akçesi dışında herhangi bir vergi talebi ile Avusturyalı tacirlerin rencide edilmemesi gibi konular yer almaktadır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:71, 72). Örneğin 1719 Kasım ayında Cezayir-i garb beylerbeyi ve Cezayir-i garb ocağı valisi, kadısı, yeniçeri ağası ve diğer ihtiyarlara gönderilen hükümler ile Nemçe ile yapılan ahidname şartlarına göre hareket edilmesi istenmektedir. Belgenin sonunda hükmün birer suretinin de Trablusgarb ve Tunus ocaklarına gönderildiği anlaşılmaktadır (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:73). Buna benzer başka bir belgede ise Bab-ı Âli İstanbul'dan Niş'e kadar yol üzerinde bulunan bütün yerel beylere gönderdiği hükümle İştü Veled-i Yevenoh isimli Nemçe tüccarının üç nefer müste'men hizmetkârı ile birlikte İstanbul'a geldiğini ve yine aynı güzergâhtan Avusturya'ya döneceği belirtilirken, adı geçen tüccara ahidname şartlarına göre muamale edilmesi istenmektedir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:79). Yine bu konu ile ilgili Sultan I. Mahmud döneminde 1732 yılında İşkodra mutasarrıfı ile İskenderiye, Ülgün ve Draca kadılarına yazılan hükümlerde durumun önemi belirtilmektedir (BOA. C. HR. nr. 136/6755). Bunların dışında Avusturyalı tacirlerin karşılaştıkları problemlerden birisi de Osmanlı ülkesine geldiklerinde hizmetkârlarına, giydikleri elbiseler ile bindikleri hayvanlara zarar verilmesi konusudur (Bozkurt, 1994: 40). Bununla ilgili Avusturyalı tacirlere herhangi bir zarar verilmemesi ile ilgili yerel yöneticilere gönderilen hükümler (BOA. C.HR. nr. 136/6755) ile Nemçe elçilerinin bu konu ile ilgili pek çok takriri bulunmaktadır (BOA. C.HR. nr. 143/6660). Örneğin 20-30 Ağustos 1719 tarihinde ülkesinden getirdiği eşyaları Devlet-i Âliye'de satan ve dönüşünden önce birtakım eşyalar alarak ülkesine dönmek isteyen Nemçe tüccarı İştü Veledi ismindeki tüccara yardım edilmesi ve ahidname şartlarına uygun davranılması konusunda Asitane'den Niş'e kadarki tüm kadı ve gümrük emînlerine hükümler gönderildi (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:80). Yine Avusturyalı tacirlerin Tuna yoluyla Karadeniz'e ulaştıkları gibi Trieste ve Venedik üzerinden de mallarını nakletme fırsatı elde ettikleri görülmektedir (BOA. C. HR. nr. 174/8655; İzgüer, 1989: 79). Örneğin 1721 yılında Feyume iskelesi üzerinden İzmir'e gelen bir Avusturya tüccarı oradan Venedik Körfezi'ni kullanarak tekrar Nemçe'ye geçmiştir (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 57/1:82). Avusturyalı tacirler Osmanlı ülkesindeki ticarî faaliyetleri sırasında daha ziyade İstanbul, Halep, İzmir ve Selânik gibi büyük ticaret merkezlerinde ikâmet ettikleri bilinmektedir (Elibol, 2003, 120). Ancak döneme ait belgelerde Basra, Sakız, Edirne, Rusçuk, Krayova, Bükreş, Segedin ve Yergöğü gibi merkezlerde de Avusturya tacirlerin yerleştikleri anlaşılmaktadır (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr.60/4: 261; 468). Ayrıca

bu dönemde merkezi Viyana olan Levant Kumpanyası yılda %8'lik kâr oranlarını elde ettiği bilinmektedir. Ardından Avusturya 1725 yılında Tunus ve Trablus'da; 1727 yılında Cezayir'de konsolosluklar açtı (Bozkurt, 1997: 187). Yine 1727 yılında yapılan Osmanlı-Avusturya Seyrüsefain Sözleşmesi ile taraflar arasındaki ticaret için yeni düzenlemeler getirildi (Ortaylı, 1975: 97-109). Yeni sözleşme ile ticaretin serbestliği, bunun kuralları ve gümrük resmi miktarının belirtilmesi gibi durumlar yaşanmadı. Daha ziyade seyrüsefainin güvenliği teminat altına alınarak, Avusturya'nın kaçak ticareti için uygun bir zemin hazırlandı (Ortaylı, 1981: 199-200). Ancak Portekiz ile yapılan ticaret sonucunda yaşanan Venedik rekabeti, fabrikalarda baş gösteren sıkıntılar ile daha ucuz faaliyet gösteren Yunanlıların faaliyetleri neticesinde kumpanya 1734 yılında iflas etti. Ardından Osmanlı Devleti ile başlayan ve Avusturya aleyhine gelişen 1736-1739 savaşı, Avusturya'nın Pasarofça'da kazandığı birçok imtiyazı kaybetmesine ve kumpanyanın çöküşüne neden oldu (Bozkurt, 2000: 117-118).

B.1739-1787 Arası Osmanlı-Avusturya Ticari İlişkileri

1718 yılında imzalanan Pasarofça Barış Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti, Batı'da bir barış dönemine girdi ve 1730'a kadar Lâle Devri denilen dönem yaşandı. Ancak 1730 yılında meydana gelen isyan ile dönemin padişahı Sultan III. Ahmed tahttan indirilerek, yerine Sultan I. Mahmud getirildi (Aktepe 1989: 158; Karagöz, 2008:8-9; Savaş, 2002: 559; Kurtaran, 2014: 15-16). Yeni padişah döneminde Rusların saldırısıyla 1736 yılında başlayan Rusya-Avusturya savaşları 18 Eylül 1739 yılında imzalanan Belgrad Antlaşması ve Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü ile sona erdi (Şemdanizâde, 1974: 40; Erım, 1953: 81-94; Sertoğlu, 1961: 2514; Heppner-Schanes, 2011: 54). Bu şekilde Osmanlı Devleti tarihinin son kazançlı antlaşmasını imzalarken daha önce kaybedilen Belgrad, Böğürdelen, Ada-i kebir ve Küçük Eflak gibi bölgeleri geri aldı (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 59/3: 186; BOA. NMH. nr. 8: 518-524). Ayrıca antlaşmaya eklenen ticaret maddeleri sayesinde taraflar arasındaki bozulan ticaret canlanırken ticari ilişkilerin hukukî alt yapıları oluşturuldu.

Antlaşmanın ticaret ile ilgili olan 11. maddesine göre (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 59/3: 186-188) iki devletin tüccarları da her iki ülkede serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Yine Avusturya Devleti'ne tabi olan tüccarlar Osmanlı memleketine kara ve deniz yoluyla gelebilecekler, % 3 gümrük vergisini ödedikten sonra ticaret yapabileceklerdi. Osmanlı ülkesinde Fransa, İngiltere ve Hollanda tüccarlarına tanınan müsaade Avusturya tüccarına da tanınacaktı. Avusturya'ya giden Osmanlı reayası ve tüccarına da aynı şekilde

davranılacaktı. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları barış antlaşmasının şartlarına ve kendileriyle özel olarak yapılan antlaşmalara uyacaklar, korsanlığa çıkmayacaklar, tüccar gemilerine zarar vermeyeceklerdi. Avusturya ve Osmanlı tüccarlarının mal ve eşyaları, korsanlık yapılarak gasp edildiğinde bu tür eşkıyalar ibret olması için cezalandırılacaktı. Elde ettikleri mallar ve esirler diğer ahitnamelerde olduğu gibi geri iade edilecekti.

Antlaşmanın 12. maddesine (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 59/3: 186-188) göre ise Avusturyalı tüccarlara % 3 gümrük vergisi ödeyerek, Tuna nehri ve Osmanlı memleketi üzerinden İran'a giderek ticaret yapabilmelerine izin verildi. İran tüccarının da memleketinden Osmanlı memleketine, oradan Avusturya'ya giderken veya Avusturya'dan Osmanlı memleketine ve oradan kendi ülkesine dönerken % 5 reftiyye resmi (Pakalın, 1983: 22)⁷ ödemeleri kararlaştırıldı. Bu şekilde Belgrad Antlaşması ile taraflar arasındaki savaş durumuna son verilirken, Avusturyalıları Osmanlı ülkesinde yeniden ticaret yapma imkânı tanınmış oldu. Nitekim antlaşmadan sonra 1741-1747 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde Avusturya'ya yıllık ortalama 3 milyon florin mal ihracı yapıldı (Kasaba, 1988: 19) Özellikle 12. maddede yer alan Avusturya tüccarlarının Osmanlı üzerinden İran'a gidebilme hakkı diğer antlaşmalardan farklı olup Avusturya'nın doğu ticaretini geliştirmesi bakımından oldukça önemlidir. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde 1739 Belgrad Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin üstünlüğünün antlaşma maddelerine de yansıdığı görülmektedir. Nitekim Avusturya'ya tanınan haklar, iki ülke arasındaki ticarî ilişkileri yeniden başlatırken, bunlar daha ziyade karşılıklı haklardan oluşmaktadır. Yine bu maddelerdeki önemli ayrıntı; Osmanlı Devleti'nin Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi dost gördüğü ülkelere tanıdığı imtiyazların Avusturya'ya da tanınmasıdır.

1739 tarihli Belgrad Antlaşması 1747 yılında Maria Theresia zamanında yenilendi (BOA. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 59/3:15-23; BOA. NMH. nr. 8: 268-269; Muahedat Mecmuası, 1276: 135-142). Yeni antlaşma Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia ve kocası Franz Stefan ile Sultan I. Mahmud arasında 27 Mayıs 1747 yılında imzalandı (BOA. NMH. nr. 8: 229-30; BOA. HH. nr. 1428/5872). Antlaşmada Belgrad Barış Antlaşması'nın hükümleri aynen kabul edilirken, (BOA. NMH. nr. 2: 91-95) Avusturya'ya ticaret ile ilgili yeni haklar tanındı. 17 maddeden oluşan bu haklar (BOA. AE. SMHD. I. nr. 101/7108) için İnalçık, 1747 antlaşmasının 1718'de imzalanan Pasarofça Ticaret Antlaşması'nın yenilenen hali olduğunu belirtmektedir (İnalçık, 2003:

⁷ *Emtia ve eşya, evvelce dâhil olduğu mahalde satılmayarak diğer mahalle götürülmek istendiğinde ondan alınan gümrük resmine verilen isimdir.*

70). Buna göre Toskana Büyük Dükalığı, Hamburg ve Lübeck tüccarları da Avusturya Devleti'nin bayrağı altında ticaret yapabileceklerdi (1. madde). Yine her iki tarafın tüccarına %3 gümrük resmi uygulanması (2. madde) Osmanlı Devleti'ne dost ülkelerle uyguladığı ticaret kurallarının Avusturya'da uygulanması (3. madde) Avusturya tacirleri için gerekli tercüman ve konsolosların kapı kethüdaları aracılığıyla giderilmesi (4. madde) Avusturya tüccarlarının güvenli bir şekilde ticaret yapabilmesi (5. madde) zararlarının karşılanması (6. madde) kararlaştırıldı. Bu şekilde antlaşma ile Avusturya'nın tekrar İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi devletlerle eşit imtiyazlara sahip bir statüye kavuştuğu görülmektedir. Nitekim antlaşmaya göre Avusturya tüccarından İngiltere, Hollanda ve Fransa tacirleri kadar vergi alınacaktı (8. madde). Antlaşmada ayrıca Avusturya tüccarına mirî eşya ve asker nakli konularında müdahale edilmemesi, istedikleri gibi ticaret yapabilmeleri (9. madde) Yahudilerin simsarlık için kullanılmaması (12. madde) İslâm dinine geçmesi için zorlanmaması (13. madde) korsanlara karşı korunma garantisi (14. madde) ve ahitnameye aykırı iş yapılmaması, yapanların cezalandırılması (17. madde) kararlaştırıldı. Nitekim antlaşmadan sonra Avusturyalı sefirlerin ahitname şartlarının uygulanması (BOA. İE. HR. nr. 19/1726) ve şartlara aykırı vergi alınmaması yönünde takriri vardır (BOA. C. HR. nr. 134/6660). Örneğin; Nisan 1757 yılında Divan-ı Hümayun'a bir arzuhal gönderen Nemçe elçisi ticaret için Osmanlı ülkesine gelen Rafael isimli kaptanın ülkesine geri dönmesi konusunda padişah'tan izin talebinde bulunduğu görülmektedir. Bu durum üzerine elçinin talebi ahidname şartlarına uygun bulunarak kendisine izin verilmesi hususunda Boğazhisarları naiblerine ve dizdarlarına hükümler gönderildi (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 60/4: 16). Yine 1758 yılında Bab-ı Âli'ye müracaat eden elçinin talebi ile Nemçe'ye bağlı Trieste kaptanlarından Antonya'nın ülkesine dönmesi konusunda izin verildiği görülmektedir (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 60/4: 34). Ancak alınan önlemlere rağmen yine de olumsuz gelişmeler meydana geliyordu. Örneğin Sardon bölgesi yakınlarında Kosto Selzovik adlı pamuk gemisinin korsanlar tarafından batırıldığı ve pamuklarına zarar verildiği görülmektedir (BOA. C. HR. nr. 144/7153). Yine Nemçe tacirlerinden birinin İstanbul'a gönderdiği eşyadan antlaşmaya aykırı olarak alınan vergiler Belgrad gümrükçülerinden tahsil edilerek geri ödendi (BOA. AE. SABH. I. nr. 273/18374). Görüldüğü üzere 1747 yılındaki antlaşma ile Avusturya yeniden Osmanlı ülkesinde ticaret yapma hakkı elde ederken, Osmanlı nezdinde en imtiyazlı devletlerden birisi haline geldi. Nitekim 1747 tarihli bir belgede Avusturya'nın Tersane-i Amire ambarında bulunan buğdayı mirî fiyat üzerinden aldığı görülmektedir (BOA. AE. SMHD. I, nr. 155/11608). Peki, Osmanlı Devleti böyle bir ticarî

imtiyazı Avusturya'ya neden tanıdı? Bu sorunun cevabı daha ziyade dönemin padişahı Sultan I. Mahmud'un barışçıl politikasında yatmaktadır. Nitekim Sultan I. Mahmud Avusturya'nın 1740-1748 arasındaki Veraset Savaşları ile olan mücadelesinde Fransa'nın tüm kışkırtmalarına rağmen barışı koruyarak, 1747 yılında Avusturya ile bir temdit antlaşması imzaladı. Bu durum padişahın dış politikadaki barışçıl tavrının bir neticesi olup bu dönemde yine Fransa⁸, İsveç⁹, Sicilya Krallığı¹⁰ ve İran¹¹ ile yapılan antlaşmalar aracılığıyla da barışçıl politikalar uygulandığı görülmektedir (Kurtaran, 2014: 173-175, 220, 225). Bu şekilde Avusturya 1747 yılında elde ettiği ticarî imtiyazları kullanarak 1754 yılında yeni bir kumpanya kurdu (Bozkurt, 1997: 187). Yeni kumpanya üzerinden Osmanlı ülkesinde ticarî faaliyetlerini devam ettiren Avusturya tacirleri uzun yıllar bu ticarî imtiyazlarını muhafaza ettiler. Bu durumun gerçekleşmesindeki en önemli etken Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1739 Belgrad Antlaşması ile sağlanan barış sürecinin 1787 yılına kadar devam etmesidir. Bu süre içerisinde Osmanlı ülkesine gelen pek çok tüccarın ahitname kurallarına göre Rusçuk, Silistre, Zıstovi, Yergöğü, Kalas, Tulca, İsmil, Eflak, Boğdan ve Hotin taraflarında ticarî faaliyetlerde buldukları görülmektedir (BOA. AE. SABH. I. nr. 164/10976). Örneğin 1756 yılında Erdel tacirlerinden Dimitri ve Yanaki isimdeki iki Nemçeli tüccar iki müste'min hizmetkâlarıyla birlikte Osmanlı ülkesinden bir takım ticaret eşyasını alarak, gerekli ödemeleri yaptıktan sonra deniz yoluyla Varna, Rusçuk, Yergöğü ve Eflak üzerinden Erdel'e dönmüşlerdir (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 60/4: 9). Bu dönemlerde Avusturyalı tacirlerin Osmanlı ülkesine getirdikleri ürünler arasında yine önceki dönemlerde olduğu gibi billur, kap-kacaklar, revgân-ı sade (tere yağ), asel (bal) şişe, don yağı, kuş türleri, ağnam (koyun) ve çeşitli zahireler yer almaktadır. Örneğin 1746 yılında Nemçeli bir tüccar ve dört müste'min hizmetkârı Osmanlı ülkesinde satmak için billur ve çeşitli kap-kacaklar getirmiştir (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 58/2: 30, 38). Yine 1746 yılında Nemçe tüccarlarından İvan Nikola iki müste'min hizmetkârıyla birlikte Erdel'den revgân-ı sade, asel ve don yağı getirerek,

8 Sultan I. Mahmud döneminde Belgrad Antlaşması'nda arabuluculuk yapmasından dolayı Fransa'ya verilen kapitülasyonlar 28 Mayıs 1740 yılında yenilenerek, süresiz hale getirildi, BOA. C. HR. nr. 146/7292.

9 Sultan I. Mahmud döneminde İsveç ile 16 Ağustos 1737 yılında 18 maddeden oluşan bir antlaşma ile 4 Ocak 1740 yılında bir dostluk ve ittifak antlaşması imzalandı, BOA. NMH. d. nr. 7, s. 438-447; BOA. HH. nr. 1427/58450-A; nr. 1427/58450-B.

10 Sultan I. Mahmud döneminde 1738 yılında Sicilyateyn Krallığı (Sicilya ve Napoli) ile 22 maddelik bir ticaret antlaşması imzalandı, BOA. HH. nr. 1428/58461.

11 İran'da Nadir Şah'ın ölümünden sonra (1747) başlayan iç karışıklıklara Hindistan ve Afganistan'dan İran'a karşı ortak hareket etme teklifi Sultan I. Mahmud tarafından kabul edilmeyerek, Nadir Şah ile yapılan antlaşmaya sadık kalınmak suretiyle antlaşma temdit edildi, BOA. NMH. D. nr. 7, s. 297; BOA. MHM. d. 153, s. 278.

Osmanlı memleketinde satmıştır (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 58/2: 46). Ancak daha önceki dönemlerde olduğu gibi Avusturya tacirlerinin Osmanlı memleketlerinden ne aldıklarına dair ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Nitekim döneme ait hükümlerde Nemçeli tacirlerin Osmanlı memleketlerinden emtia ve eşya alıp, ahidnamede belirtilen %3 gümrük resmini ödeyerek ülkelerine döndükleri belirtilmektedir (Bozkurt, 2000: 137). Örneğin Kasım 1756'da Erdel tacirlerinden Hristo Veled-i Dimitri İstanbul'dan aldığı bir takım emtia ve eşya için İstanbul gümrük eminine vergisi ödedikten sonra, eda tezkeresini alarak ülkesine dönmüştür (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 60/4: 13). Bunun yanı sıra Osmanlı tüccarları da Avusturya ile ticari faaliyetleri sıkı bir şekilde yürütmektedir. Nitekim 1767 yılında Viyana'da 268 Osmanlı tüccarı ticari faaliyetlerde bulunmaktadır (Elibol, 1996: 82). Yine H. 1176/M. 1762 tarihinde ticaret amacıyla Nemçe'ye giden fakat sayıları belli olmayan bir grup tüccara divan tarafından Roma İmparatoriçesinin başvekiline yazılacak mektup için kırmızı kese ve sarı yaşmak verildiği görülmektedir (BOA. C. HR. nr. 166/8251). Bu durum bize tacirlerin daha önceki dönemlerde olduğu gibi siyasi yazışmalar için kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu yıllarda daha önceki dönemlerde olduğu gibi Avusturyalı tacirleri İstanbul'dan satın aldıkları malları Tuna Nehri İskelesi üzerinden pazarlamışlardır (BOA. AE. SABH. I. nr. 164/10977; 164/10978). Uzun süren barış döneminde Avusturya tacirleri ile Osmanlı Devleti arasında zaman zaman bazı problemler yaşansa da (BOA. AE. SABH. I. nr. 269/18097) ticarî ilişkilerin korunduğu ve geliştirildiği görülmektedir. Bu dönemde Trieste iskelesinin yanı sıra Ostinde İskeles'inden tacirler de ticaret için gelirdi (BOA. AE. SABH. I. nr.164/10972). Yine bu dönemde Avusturya tahtına yeni geçen II. Joseph'in faaliyetleri (BOA. AE. SABH. I. nr.214/14132) taraflar arasındaki ticarî ilişkilerin gelişiminde oldukça önemlidir. Nitekim Avusturya 1784 yılında Osmanlı Devleti'nden aldığı yeni bir senet (BOA. NMH. nr. 9: 144-145; BOA. C. HR. nr. 3595) ile imtiyazlarını genişletmeyi başardı (Bozkurt, 2000: 119).

1784 tarihli bu yeni senet ile Avusturya daha önceki Pasarofça Ticaret Antlaşması'nda yer alan ticaret ile ilgili hükümler ile Belgrad Antlaşması'nın ticaret ile ilgili 11. maddesi geçerliğini korudu (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 61/5: 82). Aynı tarihli Kaptan-ı derya Hasan Paşa'dan gelen bir tahrirat da Pasarofça Ticaret Antlaşması şartlarına göre hareket edileceği belirtilmektedir (BOA. C. HR. nr. 111/5527). Elibol bu senedin Avusturya tacirleriyle ilgili meselelerin kapsamlı olarak ele alındığı en son ticaret antlaşması olduğunu belirtmektedir (Elibol, 2003: 31). Yeni senet ile Avusturya tacirlerine kara ve deniz yoluyla Osmanlı Devleti'ne ait bütün eyaletlerde pasaportlarını

göstermek şartıyla ticaret yapabilme imtiyazı verildi. Bu yeni imtiyazlar ile Nemçeli tacirler, İngiltere-Fransa, Hollanda ve Rusya gibi Osmanlı ülkesinde en geniş imtiyazlara sahip devletlerin statüsüne kavuştular (Bozkurt, 2000: 119). Antlaşmayla Avusturyalı tacirlere eskiden alım-satım işlemlerinde uygulanan yasaklar kaldırılarak, tam bir serbestiyet tanındı. Buna göre artık, Avusturyalı tacirlere ithal ve ihraç ettiği mallardan masdariye, kasabiye, reftiye gibi vergiler ödemeyecekleri kararlaştırıldı (Elibol, 1996: 70). Bu durum Avusturyalı tacirlerin Osmanlı ülkesindeki ticaret faaliyetlerinin artmasını sağladı. Bu çerçevede memnu (kısıtlı-yasaklı) ticaret emtiası olarak geçen hububatın, Avusturyalı tacirler tarafından XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren ithal edildiği görülmektedir (Elibol, 2003: 119-120). Daha önce ilk kez 1739 Belgrad ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Ruslara verilen Karadeniz'den hiçbir vergi vermeden geçme hakkı ile bütün Osmanlı sularından serbest geçiş hakkı Avusturyalı tacirlere tanındı (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 61/5: 62). Bu durum üzerine Avusturyalı tacirler Karadeniz'de ticaret faaliyetlerine başlamışlardır (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 60/4: 983-986). Yine Avusturyalı tacirler ülkelerinden getirdikleri ticarî emtia ve eşyayı Osmanlı Devleti'nden izin almak şartıyla Rus iskelelerine götürerek, Ruslara satmışlardır (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 61/5:28). Örneğin Mart 1786 yılında Triesteli bir tacir İstanbul'da germisine yüklediği 146 varil ham sirke, 4 varil kuru üzüm, 4 varil kuş üzümü, 2 varil tanban inciri, 12 sandık eşribe (şarap) 2 sandık Beç camı, 2 sandık şurubu Karadeniz'deki Rus iskelelerine götürdü (Bozkurt, 2000: 138). Belgelerde Avusturyalı tacirlerin Fransa'ya ait iskelelerden ve Akdeniz iskelelerinden de mal alarak Ruslara sattıklarına dair kayıtlar mevcuttur (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 61/5:94-95). Örneğin 1787 yılında Trieste tacirlerinden birinin Osmanlı ülkesinden satın aldığı emtiayı Rusya iskelelerine götürmek için yaptığı başvuru kabul edilerek kendisine ruhsat verildi (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 62/6:29) Bu durum Avusturya'nın Karadeniz'de etkili bir ticaret faaliyeti üstlendiğini göstermektedir. Bunların yanı sıra 1786 tarihli bir belgede Nemçe iskelesinden Tuna yoluyla Marsilya'ya buğday ve Karadeniz'e şarap nakledildiği görülmektedir (BOA. AE. SABH. I. nr.23/1915; 23/1916). Yine 1787 Haziran'ında Trieste tacirlerinden bir gemi kaptanının Tuna nehrinden yüklediği buğdayı, Osmanlı ülkesine getirmesine müsaade edilmiştir. Belgenin devamında tüccarın buğdayı Osmanlı ülkesinde satmayarak Marsilya iskelesine götürdüğü anlaşılmaktadır (BOA. Nemçelü Ahkâm Defteri, nr. 62/6: 31, 32). Bu şekilde Avusturya tacirleri Osmanlı ülkesindeki bu ticarî faaliyetlerini taraflar arasında yeni bir savaşın çıktığı 1787 yılına kadar devam ettirmişlerdir.

C.1787-1791 Arası Osmanlı-Avusturya Ticari İlişkileri

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz üzere 1747 yılında imzalanan antlaşma ile taraflar arasında 1787 yılına kadar sürecek uzun bir barış sürecinin ardından Rusya ile birleşen Avusturya'nın saldırıları karşısında savaşlar yeniden başladı (Bozkurt, 1986: 102). Bu durumla birlikte taraflar arasındaki ticari ilişkiler yeniden durdu ve Avusturya'nın elde ettiği imtiyazlar sona erdi. Taraflar arasında yapılan savaşlar sonucunda 1791 yılında Avusturya ile Zıştovi Antlaşması imzalandı (Uzunçarşılı, 1988: 571). Tamamı 14 maddeden oluşan bu antlaşma tarihteki Osmanlı-Avusturya savaşlarını sona erdirmiş olup (Çeliker, t.y: 37), antlaşmanın 3 ve 11. maddeleri (BOA. Nemçelü Ahidnâmesi, nr. 59/3: 31-33) iki tarafın ticaretiyle ilgilidir.

3. maddeye göre: Osmanlı Devleti, garp ocakları korsanları ve sair Osmanlı halkından Avusturya limanlarına geçen Avusturya tüccar sefinelerinin temin edilecek ve tüccar sefineleri tarafından gelebilecek hasarların tazmin edilmesini sağlayan 1747 tarihli senet yenilenecekti. Nitekim 1799 tarihli bir belgede Nemçe ticaret gemilerinin Cezayir dayıları tarafında zapt olunmasından dolayı, antlaşma gereğince tazmin edilmesi kararlaştırıldı (BOA. HH. nr. 242/13572).

11. maddeye göre: İki devletin hâkim ve zabıtlarına tembih ve tavsiye olunarak ticaret ve maslahatlarına aykırı olarak iki tarafın hududuna geçenleri koruyanların memleketlerine seyahatleri serbest olacaktı. Gerek tasdik olunan anlaşmanın gerektirdiği ve gerekse kendi ticaret malları için rüsumat vergileri dışında hiçbir şey alınmayacaktı. Bu konuda Avusturya sefirinin Nemçe tüccar gemilerinin korunması için yazdığı tavrında Feyuma İskelesi'nden hareket eden Nemçe tacirlerinin Mağrib Ocakları ve Türkiye'ye bağlı korsan gemilerinden herhangi bir zarar gelmemesi istenmektedir (BOA. C. HR. nr. 144/7192). Yine aynı tarihlerde Belgrad üzerinden kervan ile İstanbul'a gelen bir Nemçe tüccarının korunması için önlem alınması yönünde Nemçe elçiliğinden gelen takrire uyulduğu görülmektedir (BOA. İE. HR. nr. 19/1743). Benzer şekilde Nemçe tüccar gemilerinin haklarının korunması ile ilgili dönemin Nemçe Ortaelçisi Baron de Herbert Rangel (BOA. C. HR. nr. 182/9085; nr. 114/5681) ve maslahatgüzarlarının (BOA. C. HR. nr. 174/8669) imzalı tavrı bulunmaktadır. Avusturya'nın bu tutumu Osmanlı Devleti'ne bir güvensizlikten ziyade, yaşanabilecek olumsuz olaylara karşı önceden önlem almak şeklinde düşünülebilir. Ancak alınan önlem ve yapılan tüm uyarılara rağmen olumsuz gelişmeler yaşanabilmekteydi. Örneğin 1796 tarihinde Belgrad'ta oturan Avusturyalı bir tüccarın mal ve eşyasının eşkiyalar tarafından gasp edildi (BOA. C. HR. nr. 174/8663). Görüldüğü üzere Zıştovi Antlaşması'nda iki

devlet aralarında daha önce yaptıkları ticaret antlaşmalarının sağladığı ticaret serbestliğini ve ticarî imtiyazları kabul etmişlerdir (BOA. C. HR. nr. 137/6843). Osmanlı Devleti daha önceki ahitnamelerde olduğu gibi bu antlaşmada da ticaret ile ilgili maddelerin genel tafsilatı ile ilgili konuları yerel yöneticilere hükümler göndermek suretiyle (BOA. C. HR. nr. 111/5542) yaşanabilecek olumsuz gelişmelerin önüne geçmek istedi.

Bu şekilde Zıştovi Antlaşması ile daha önce imzalanan Pasarofça ticaret antlaşmasınının 18. ve Belgrad Antlaşması'nın 17. maddelerine atıfta bulunulmak suretiyle iki taraf tüccarlarının savaş dönemlerinden önceki davalarını devam ettirmeleri kararlaştırıldı. Yine alacakları olan kişilere dava açmaları için imkân sağlanırken, davalarının zaman geçmesi bahane edilerek ertelenmemesi şartı kabul edildi (Elibol, 2003: 32).

SONUÇ

Sonuç olarak, çalışmadan Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin sadece belirli bir yüzyılı üzerinden taraflar arasındaki ticarî ilişkiler ve değişim noktaları hakkında bir takım veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda literatüre özel katkı sağlayacak temel çıkarımlar elde ettiğimizi söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi uzun soluklu bir süreç olan Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde XVIII. yüzyıla kadar hemen hemen her konuda genel üstünlüğün Osmanlı Devleti'nin de olduğudur. Bu üstünlük durumu iki devlet arasındaki tüm ilişkilere yansımış olup daha ziyade Osmanlı Devleti'nin lehine gelişmeleri içermiştir. Bu noktada çalışmamıza konu teşkil eden ticarî ilişkilerde de aynı durum mevcut olup ilgili dönemlerde Avusturya, Osmanlı Devleti'nin izni ve isteği doğrultusunda bir takım ticarî imtiyazlara sahip olabilmıştır. Ve yine bu dönemle ilgili önemli bir tespit de taraflar arasında ticarî ilişkilerin nasıl olacağına dair herhangi bir ticaret antlaşmasının yapılmadığıdır. Bu durum bize Osmanlı Devleti'nin ticarî konularda da tek taraflı bir politika ile kendi isteklerini dikte ettirdiğini göstermektedir. İkinci tespitimiz ilişkilerdeki bu tek taraflı ve daha ziyade Osmanlı Devleti'nin üstün tavrının 1699 Karlofça Antlaşması büyük ölçüde değiştiğidir. Nitekim çalışmada XVIII. yüzyılda başlayan bu değişimin taraflar arasındaki ticarî ilişkilere nasıl yansıdığı konusu ele alınmıştır. Burada üçüncü tespitimizi belirtirken bu değişimin iki nokta üzerinden olduğunu belirtelim. Bunlardan birincisi XVIII. yüzyıl ile birlikte iki devletin de dış ticaretinde yaşanan önemli değişimlerin varlığının göz ardı edilmemesidir. Buna göre, yeni yüzyılda Avusturya'nın uyguladığı merkantilist ve kapitalist ticaret politikaları ile Osmanlı Devleti'nin dış ticaretinin büyük ölçüde Batı'ya yönelmesi taraflar

arasındaki ticarî ilişkilerin gelişim sürecinde oldukça önemlidir. Aynı durum iki ülke arasındaki ticaret metalarının değişimine de neden olurken, Avusturya'nın ticaret için Osmanlı topraklarına yönelmesine neden olmuştur. Bu noktada Avusturya'nın temel amacı; taraflar arasındaki ticarî ilişkileri geliştirmek, dolayısıyla deniz ticaretini Adriyatik'e; kara ve nehir ticaretini de Tuna üzerinden yürütmektir. Peki, Avusturya bunu nasıl gerçekleştirecekti? Üçüncü tespitimizin ikinci noktası bu sorunun cevabını döneme ait belgeler üzerinden somut kanıtlar ile bize göstermektedir. Buna göre, yeni yüzyılda Avusturya Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmalar yoluyla ticarî ilişkilerini geliştirmiştir. İlki 1718 yılında başlayan bu antlaşmaların Avusturya lehine düzenlemeler içerdiği görülürken, Avusturya'nın kumpanyalar aracılığıyla Osmanlı ülkesinde etkin bir ticari rol üstlenmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti açısından ise artık yeni yüzyılda Avusturya'ya verilen ticarî imtiyazların eskisi gibi kendi isteği ve menfaatleri doğrultusunda değil, zoraki uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu durum çalışma ile ilgili dördüncü ve son tespitimizi ortaya çıkarmakta olup, buna göre; XVIII. yüzyılda Avusturya'nın Osmanlı ticaretinde oldukça etkin olduğu, fakat bu etkinliğin Osmanlı ticaretini olumsuz yönde etkilediği gerçeğidir. Nitekim görüldüğü üzere Avusturya, Osmanlı Devleti ile imzaladığı antlaşmalarda daha ziyade kendi lehine hukukî düzenlemeler ile Osmanlı ekonomisi üzerinde egemen olmaya çalışmıştır. Son olarak çalışmada daha ziyade Osmanlı arşiv belgeleri üzerinde Avusturyalı tüccarların Osmanlı ülkesinde faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Ancak Avusturya arşivlerine dayalı olarak Osmanlı tüccarlarının Avusturya'daki faaliyetlerinin ortaya konulması karşılaştırmalı bir bakış açısı sağlayarak, konuya farklı bir bakış açısı kazandırabileceğini belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

1. Name-i Hümayun Defterleri (BOA. A. DVNS. NMH. d.) nr. 2;7; 8; 9.
2. Ahidname-i Hümayun Defterleri (BOA. A. DVNS. DVE. d. Nemçelü Ahidnamesi) nr. 57/1; 59/3.
3. Ahkâm Defterleri (BOA. A. DVN. DVE. Nemçelü Ahkâm Defteri) nr. 58/2; 60/4; 61/5; 62/6.
4. Mühimme Defterleri (BOA. MHM. d.) nr. 153.
5. Ali Emri Tasnifi (BOA. AE.) I. Mahmud (SMHD. I), nr. 101/7108; 155/11608. I. Abdülhamid (SABH. I), nr. 362/25280; 273/18374; 269/18097; 164/10976; 164/10972; 214/14132; 23/1915; 23/1916; 164/10977; 164/10978; 326/22248. II. Mustafa (SMST. II) nr. 299/23872.

6. Hatt-ı Hümayunlar (BOA. HH.)
nr. 1428/5872; nr. 242/13572; 1427/58450-A; 1427/58450-B; 1428/58461.
7. Cevdet Tasnifi (BOA. C.)
C. HR. nr. 174/8655; 134/6660; 144/7153; 136/6755; 137/6843; 144/7192;
182/9085; 111/5542; 174/8669; 174/8663; 3595; 146/7292.
8. İbnü'l-Emin Tasnifi (BOA. İE.)
İE. HR. nr. 19/1743; 111/5527; 114/5681; 166/8251; 19/1726.

B. Diğer Kaynaklar

- AKTEPE, M. Münir (1989). "Mahmud I", *İA.*, C.VI, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, ss. 158-165.
- BAĞIŞ, Ali İhsan (1983). *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- BOZKURT, Nurgül (1994). *1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarsında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- _____ (1997). "XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticari Münasebetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XII, ss. 184-194.
- _____ (2000). *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta.
- BOZKURT, Rıza (1986). "1787-1792 Osmanlı-Avusturya ve Rus Savaşları Zıştovi ve Yaş Antlaşmaları İle Bu Savaşlardan Alınan Dersler", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 20, ss. 45-58.
- CEMALEDDİN, H.-HRAN ASADUR (1331). *Ecânibin Memâlik-i Osmaniyye'de Haiz Oldukları İmtiyazât-ı Adliyye*, Dersaadet.
- ÇELİKER, Fahri (t.y). *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi*, TTK. Ktph. Ankara.
- DURŞUN, D. (1991). "Avusturya", *DİA*, C. 4: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, ss. 177-178.
- ELİBOL, Numan (1996). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- _____ (2003). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- _____ (2005). "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, Sayı:1, ss. 61-76.
- ELMACI, Mehmet Emin (2001). *II. Meşrutiyet'ten Lozan'a Kapitülasyonlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ERİM, Nihat (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, TTK. Yayınları, Ankara.
- FİCTHTNER, Paula Sutter (2009). *Historical Dictionary of Austria*, The Scarecrow Press,

United States of America.

- FRAŞERLİ, Mehdi (2008). *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışı (İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Tatbikat-ı Hazrası)*, (Yay. Haz: Fahrettin Tızlak), Fakülte Kitabevi, Isparta.
- GENÇ, Mehmet. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GÜÇER, Lütfi (1987). "XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Politikası" İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Türk İktisat Yıllığı, X, İstanbul: Bayrak Matbaacılık, ss. 1-128.
- HEPPNER, Harald -Daniella SCHANES (2011), "The Impact of the Treaty of Passorowitz on the Habsburg Monarchy", (Ed: Charles Ingro-Nikola Samardzic-Jovan Pesalj), Purdue University Press, Indiana, ss. 53-63.
- INGRO, Charles (2011). "The Habsburg-Ottoman Wars And The Modern World", *The Peace of Passorowitz 1718*, (Ed: Charles Ingro-Nikola Samardzic-Jovan Pesalj), Purdue University Press, Indiana, ss. 3-9.
- ITZKOWITZ, N. (1999). "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı*, C. I, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 519-524.
- İBREÇ, Yusuf Ziya (1987). "Osmanlı Devleti'nin Dış Dünya İle Temasları Neticesi İktisadi ve İçtimai Politikasında Oluşan Değişiklikler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 58, ss. 117-135.
- İNALCIK, Halil (2000). "İmtiyazat", *DİA*. C. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, ss. 245-252.
- _____ (2000). *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, C. I, (1300-1600) (Ed: Halil İnalcık-Donald Quataert), Cambridge Universty Press, Cambridge.
- _____ (2003). "Osmanlı'nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", *Doğu Batı Makaleler I*, Doğu-Batı Yay. Ankara, ss. 55-83.
- İZGÜER, A. Zeki (1989). "Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya'ya Verilen Ticari İmtiyazlara Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 59, ss. 75-86.
- KANN, Robert A (1980) *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, University of California Pres, London.
- KARAGÖZ, Hakan (2008). *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta.
- KARPAT, Kemal H. (2002) "Ottoman Relations With The Balkan Nations After 1683", *Studies on Ottoman Social and Political History, Selected Articles and Essays*, Leiden-Boston-Köln, Brill, ss. 385-434.
- KARTA, Nurullah (2003). "17. Ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa İle İktisadi İlişkileri", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/11, ss. 759-778.
- KASABA, Reşat (1988). *The Ottoman Empire and the World Economy, The Nineteenth Century*, State Universty of New York Press.
- KOÇU, Reşat Ekrem (1934). *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.

- KURDAKUL, Necdet (1981). *Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul.
- KURTARAN, Uğur (2009). *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş,
- _____ (2014). *Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Atif Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜKKALAY, Mesut- Numan ELİBOL, “Osmanlı İmparatorluğu’na Avrupa’dan Karayolu İle Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi: 1795-1804”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, ss. 151-176.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1999). “Ahidnameler ve Ticaret Muahedeleri”, *Osmanlı*, C. 3, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yay. Ankara, ss. 329-341.
- MANTRAN, Robert (1987). “La transformation du commerce dans l’Empire Ottoman au XVIIIe siècle, *Studies in Ottoman Eighteenth Century*”, (Çev: Zeki Arıkan), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. III, ss. 159-175.
- _____ (1990). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, C. II, (Çev. M. Ali Kılıçbay-Enver Özcan), TTK Yayınları, Ankara.
- MCGOWEN, Bruce (1994). “The Age of Ayans, 1699-1812”, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, (Ed: Halil İnalçık-Donald Quartert), Cambridge, ss. 639-758.
- MUAHEDAT MECMUASI, (1279, 1296). C. II, III, Hakikat Matbaası, İstanbul.
- NEBİOĞLU, Osman (1986). *Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (1975). “1727 Osmanlı-Avusturya Seyrüsefain Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XXVIII, No:3-4, ss. 97-109.
- _____ (1981). “İkinci Viyana Kuşatmasının İktisadi Sonuçları Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. II, (Ed: Halil İnalçık-Nejat Göyünç-Heath W. Lowry), İstanbul, ss. 195-202.
- _____ (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yay, İstanbul.
- _____ (2000). “Osmanlı-Avusturya Ticari Diplomatik İlişkileri (1740-1780) ve Yapısal Değişimler”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler*, I, Turhan Kitabevi, Ankara.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I,II MEB. Yayınları, İstanbul.
- PAMİR, Aybars, (2002). “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, *OTAM*, C. 51, Sayı: 2, ss. 79-119.
- PAMUK, Şevket (2014). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yay, İstanbul.
- QUATAERT, Donald (2001). *The Ottoman Empire, 1700-1922*, Cambridge University Press, Cambridge.
- SAMARDZİC, Nikola (2011). “The Peace of Passarowitz 1718: An Introduction”, *The Peace of Passarowitz 1718*, (Ed: Charles Ingro-Nikola Samardzic-Jovan Pesalj),

- Purdue University Press, Indiana, ss. 9-39.
- SAVAŞ, Ali İbrahim (2002). "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türkler*, C. IX, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 555-566.
- SERTOĞLU, Mithat (1961). *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, Güven Yay, İstanbul.
- _____, *Osmanlı Tarih Lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- ŞEMDANI-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ (1974). *Mür'it-i Tevârih*. C. II, (Yay. M. Münir Aktepe), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- TAFLA, Bairu (1994). *Ethiopia and Austria: A History of Their Relations*, Harrossowitz-Wiesbaden.
- TUKİN, Cemal (1964). "Pasarofça", *İA*, C. 9, MEB. Yay. İstanbul, ss. 514-523.
- TURAN, Şerafettin (1990). *Türk İtalyan İlişkileri*, C. I, Metis Yayınları, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*, C. IV/ I, TTK. Yayınları, Ankara.
- YALÇINKAYA, M. Alaattin "XVIII. Yüzyıl. İslahat, Değişim ve Diploması Dönemi (1703-1789)", *Türkler*, C. 12, (Ed: Güler Eren), Ankara: Yeni, Türkiye Yay, ss. 470-502.

